

GAT

GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM

Kovács Árpád: Pénzügyi ellenőrzés az Európai Unióban

Horváth Andrea: A magyar biztosítási piac fejlődése, perspektívák, tendenciák

**Kristóf Tamás: Magyarország gazdasági fejlettségének scenáriói
2005–2007 között**

Szentes Tamás: A hazai egészségügy finanszírozásának aktuális kérdései

**Bojko Mikola – Bojko Jaroslav: A különleges gazdasági övezetek létrehozásának
és fejlődésének problematikái**

Eőri Teréz: A magyar mezőgazdaság az Európai Unió belépés után

**Almásy Sándor: Új típusú mezőgazdasági vállalkozások Kárpátalja
síkföldi régiójában**

**Fonda Ferenc: A nemzeti radikalizmus gazdaságtana
(Dr. Lentner Csaba tanulmányai)**

2004/2

Társadalomtudományi folyóirat

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Andrásy Adél egyetemi docens,
Dr. Dézsy József egyetemi tanár (Bécs),
Dr. Fecske Mihály egyetemi tanár,
Dr. Gidai Erzsébet egyetemi tanár
(a szerkesztőbizottság elnöke),
Dr. Lentner Csaba egyetemi docens

Megjelenik félévente

GT

**A szedést Bosnyákovits Józsefné készítette,
a tördelés Takács Eszter munkája.
A nyomtatás 2005 júliusában készült.**

Szerkeszti: Kormányosné Aranyi Krisztina

Felelős kiadó: Dr. Gidai Erzsébet
Kiadja a „Prognózis 2000” Alapítvány

ISSN 0865 7823

Tartalom

GAZDASÁG	9
<i>Kovács Árpád:</i> Pénzügyi ellenőrzés az Európai Unióban	9
<i>Horváth Andrea:</i> A magyar biztosítási piac fejlődése, perspektívák, tendenciák.....	28
<i>Kristóf Tamás:</i> Magyarország gazdasági fejlettségének szcenáriói 2005–2007 között	52
TÁRSADALOM ÉS POLITIKA	78
<i>Szentes Tamás:</i> A hazai egészségügy finanszírozásának aktuális kérdései.....	78
<i>Szabady Balázs:</i> Az etnonemzet demográfiai aspektusai	92
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	105
<i>Bojko Mikola–Bojko Jaroszlav:</i> A különleges gazdasági övezetek létrehozásának és fejlődésének problematikái.....	105
<i>Eőri Teréz:</i> A magyar mezőgazdaság az Európai Unió belépés után.....	113
<i>Almásy Sándor:</i> Új típusú mezőgazdasági vállalkozások Kárpátalja síkföldi régiójában	123
KÖNYVSZEMLE	129
<i>Fonda Ferenc:</i> A nemzeti radikalizmus gazdaságtana (Dr. Lentner Csaba tanulmányai).....	129

Kristóf Tamás

Magyarország gazdasági fejlettségének scenáriói 2005–2007 között*

Bevezetés

A Budapesti Corvinus Egyetem Jövőkutatás Tanszéke 2002 óta éves rendszerességgel (*Kristóf* [2002b]; *Kristóf* [2003]) készít előrejelzést Magyarország gazdasági fejlettségére vonatkozóan, hazánkban ritkán alkalmazott mutatószámrendszer és előrejelzési módszertan alkalmazásával. Jelen tanulmány célja annak elemzése és előrejelzése, hogy Európai Unió (EU) csatlakozásunk mennyiben teremtett új lehetőségeket és veszélyeket hazánk társadalmi-gazdasági fejlődésére. A tanulmány nemzetközi összehasonlításban elemzi Magyarország jelenbeli és közeljövőbeni fejlettségét a fejlett világhoz, valamint az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozott többi országhoz viszonyítva. Alternatív forgatókönyvekkel írja le Magyarország gazdasági fejlettségének lehetséges alakulását három éves időtávon. A tanulmány további célja annak vizsgálata, milyen fejlettségi forgatókönyv megvalósulása esetén tekinthető reális célkitűzésnek az euró 2010-re tervezett bevezetése, amelynek előfeltétele, hogy 2008-ban teljesítsük a maastrichti kritériumokat.

1. A gazdasági fejlettség mutatói

A gazdasági fejlettség legismertebb, átfogó, több tényező együttes hatását tükröző mutatószáma a GDP, amelyet régóta használnak országok és régiók fejlettségének összehasonlítására. Alkalmazását számos kritika érte, különösen azért, mert az eredeti szándékok szerint egy szűk érte-

* A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia és a Budapesti Corvinus Egyetem keretein belül működő MTA-BKÁE Komplex Jövőkutatás Kutatócsoport kutatási programjának keretében készült (kutatócsoport, vezető: Nováky Erzsébet, DSc).

lemben vett gazdasági mutatót a legszélesebb körben a (gazdasági) jólét mutatójaként használnak, pedig erre nem alkalmas. A GDP mutató alkalmazási korlátjainak feltárása segít a helyette kidolgozott alternatívák kidolgozásában (Henderson [1991]). A mai nemzeti elszámolások hibáit jóléti szempontból Anderson [1991] két csoportba sorolta: a jövedelem és a mért kibocsátás közötti különbségből fakadó problémák, illetve a kibocsátás és a jólét közötti eltérés okozta problémák körébe. Ez utóbbin belül több kategóriát is megkülönböztet: átlagolás és összehasonlítás, tőke és amortizáció, a jólét egyéb forrásai, illetve a hatékonysághatás hatása a jólétre. A GDP további korlátaira néhány gyakorlati példa mutat rá (Heltai [1999]; Csath [2001]; ECOSTAT [2002]).

- A GDP csupán egyenletes jövedelemeloszlású országban nyújt reális képet az egyes emberek jövedelméről. Kisebbségnél koncentráló jelentős jövedelem esetén az emberek túlnyomó többsége az átlagos jövedelemszint alatt él.
- Az egy főre jutó GDP-t – az összehasonlíthatóság érdekében – közös árfolyamon (aktuális átlagos valutaárfolyamon) számítják ki, ami miatt a GDP mutató ki van téve az árfolyam-ingadozásoknak.
- A fekete gazdaság jelentős része olyan tevékenységeket takar, amelyek óriási jövedelmet hoznak egyes személyeknek, de mivel nem termelésből és szolgáltatásból erednek, nem vonhatók be a GDP-be.
- A GDP nem veszi figyelembe a környezeti ártalmak okozta jólétszökkenést. A környezeti károk elhárítása ugyanakkor szerepel a GDP-ben.
- A nem piaci módon folyó termelés (pl. háztartási munka, a mezőgazdasági tevékenységek bizonyos hányada) nem számít bele a GDP-be.

A kibocsátás növekedése szükséges, de nem elégséges feltétele, valójában csak egy lehetséges eszköze a társadalmi jólét javításának (Husz [2001]). A GDP-vel ezért – noha a fejlettség átfogó mutatójának számít – semmiképpen nem szabad kizárólagosan kifejezni egy ország fejlettségét. Ezért a hazai gazdaság állapotát a GDP helyett jelen tanulmányban a fejlettség összevont mérőszámával, a társadalmi jelenségek több oldalát megjelenítő, nemzetközileg is elfogadott *Human Development Index (HDI)* segítségével mérjük. A HDI a társadalmi fejlettségen keresztül mutatja adott ország átlagos teljesítményét, a fejlettség alábbi három összetevője alapján (Anand–Sen [1994]):

- *hosszú-egészséges élet*, amit a születéskor várható átlagos élettartammal fejezünk ki;
- *iskolázottság*, amit 2/3 arányban a 15 éves és annál idősebb lakosság írni-olvasni tudóinak ötévente becsült arányából, 1/3 arányban a közoktatás és a felsőoktatás kombinált bruttó beiratkozottsági arányából¹ számíthatunk ki;
- *életszínvonal*, amit a vásárlóerő-paritáson, dollárban kifejezett egy főre eső GDP-vel mérünk.

A HDI kiszámítása előtt mindhárom mutatót külön-külön százalékos formára kell hoznunk. Ahhoz, hogy lehetővé váljon a mutatószámok időszakok és országok közötti összehasonlító elemzése, normalizálást kell végrehajtanunk az egyes mutatók rögzített minimális, illetve maximális értékeinek segítségével. E helyen felhívjuk a figyelmet az alábbi mutató furcsa tulajdonságára, hogy több időszak közötti összehasonlításakor adott ország esetében akkor is változást mutathat, ha a vizsgált országban valójában semmi sem történik.

A várható élettartam és az iskolázottság mutatóinál az indexeket a következő képlet segítségével számíthatjuk ki.

$$H_{ij} = \frac{x_{ij} - \min_k \{x_{ik}\}}{\max_k \{x_{ik}\} - \min_k \{x_{ik}\}}$$

ahol x_{ij} -edik ország i -edik mutatóját jelenti, k pedig futóindex.

A HDI-ben az egy főre jutó GDP fejezi ki a fejlettség mindazon jellemzőit, amelyek nem tükröződnek a várható élettartamban és iskolázottságban. Az értékeket logaritmizáljuk, figyelembe véve a jövedelemnövekedés csökkenő hozadékának elvét.²

¹ A köz- és felsőoktatásba beiratkozottak száma osztva a hivatalosan megállapított korcsoport népességszámával. Ez a mutató lehet 100%-nál nagyobb, mivel a köz- és felsőoktatásban a hivatalosan megállapított korcsoportnál fiatalabb és idősebb diákok is részt vehetnek. A mutatóba nem számítanak bele a külföldön tanulók, ami számos, főleg kis ország (pl. Luxemburg) esetén hátrányosan befolyásolja az indexet. A mutató ezenkívül nem tükrözi az oktatási rendszer minőségét, ami miatt alkalmazása téves következtetésekre is alapot adhat.

² Habár a logaritmizált változókra épített mutatót nem szerencsés ugyanazzal a jelöléssel illetni, mint az eredeti változókat, jelen tanulmány igazodik a nemzetközi szakirodalomban használatos jelölésmódhoz.

$$H_{ij} = \frac{\log(x_{ij}) - \log(\min_k \{x_{ik}\})}{\log(\max_k \{x_{ik}\}) - \log(\min_k \{x_{ik}\})}$$

Az írástudatlanság, valamint az alap- és középfokú oktatásban részt vevők arányát súlyozni kell a fentiekben említett 2/3:1/3 súlyokkal. Adott j -edik ország HDI-mutatója az így kapott három mutatószám egyszerű számtani átlaga:

$$HDI_j = \frac{1}{3} \sum_i H_{ij}$$

Már az 1990-es évek elején észrevették, hogy az ily módon normalizált H_{ij} mutatók komoly problémákat jelentenek. Amennyiben ugyanis a legrosszabbul teljesített ország javít valamely mutatóján, ez csökkentőleg hat bármely j -edik ország HDI_j mutatójára, ami nem kívánatos externáliát jelent a mutatóban (*Anand–Sen* i. m.). Márpedig a HDI-indexeket nemzetközi összehasonlításban közlő jelentéseknek az országok relatív teljesítményeit kell mutatniuk, összehasonlítható formában, rangsorba rendezve.

Országok közötti összehasonlításkor, a legrosszabbul teljesítő ország teljesítményének javulása csökkenti a j -edik ország HDI-indexét, de ugyanúgy mérsékli az l -edik országét is, így hasonló mértékben az országok mutatóinak ($H_{ij} - H_{il}$) különbségét is.³ Ez pedig *ceteris paribus* meghagyja az országok relatív rangsorát. Más a helyzet viszont az időbeli összehasonlításnál. Ekkor nem lehet minden időszakban eltérő minimális és maximális értékekkel normalizálni. Feltétlenül szükséges ezért a mutatókra valamely konstans értékeket alkalmazni. A konstansok megválasztásakor nem célszerű múltbeli értékek közül válogatni, hanem előretekintően, célkitűzés formájában kijelölni az országok számára elérendő maximális értékeket, a minimális értékeket pedig az elképzelhető legalacsonyabb értéken rögzíteni.⁴ A nemzetközi összehasonlítást 1990 óta éves rendszerességgel elkészítő és közlő United

³ j és l futóindexek, $j \neq l$

⁴ Ez utóbbi meglehetősen önkényesen sikerült. Gondoljunk például Ruandára, ahol a születéskor várható élettartam még az 1990-es évek elején is 24 év volt.

Nations Development Programme (UNDP) az 1. táblázat értékeiben rögzítette a mutatók minimális és maximális értékeit.⁵

1. táblázat. A HDI összetevőinek minimális és maximális értékei

Mutatószám	Minimális érték	Maximális érték
Várható élettartam (év)	25	85
Írni-olvasni tudók (%)	0	100
Iskolába beiratkozottak (%)	0	100
Egy főre jutó GDP (PPP \$)	100	40000

Forrás: UNDP [2002]

A HDI-t a rendelkezésre álló legfrissebb adatok alapján számíthatjuk ki. A nemzetközi adatszolgáltatás és -feldolgozás időigényessége miatt azonban mindig két évvel korábbi időszakra van módunk meghatározni az összehasonlítható mutatószámokat. Az UNDP a következő adatforrásokra támaszkodik.

- A várható élettartamnál az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Népeségtudományi Osztálya kétévente frissíti globális demográfiai adatbázisát a tagállamok által biztosított demográfiai adatok alapján. A köztes értékeket a várható élettartamok öt éves átlagai alapján lineáris interpolációval becslik.
- Az iskolázottságnál az ENSZ Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezet (UNESCO) Statisztikai Intézete végez rendszeresen felméréseket, és a nemzeti felmérésekkel való összevetés alapján teszi közzé az eredményeket.
- A vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP-nél a nemzeti valutában kifejezett GDP-értéket korrigálják a Világbank adatbázisában szereplő ár- és árfolyam adatokkal. A világbanki adatbázisban nem szereplő országok (pl. Kuba) esetén a Pennsylvaniai Egyetem statisztikai adatait használják.

Szükséges megjegyezni, hogy a 2004. évi HDI-jelentés a korábbi évekhez képest más adatforrásokra támaszkodott. A 2-4. táblázatokban szereplő adatokat ezért közvetlenül nem szabad összehasonlítani

⁵ Az UNDP statisztikai módszertani háttéréről magyar nyelven lásd Szilágyi [2001].

sem a korábbi évek HDI-jelentéseivel, sem a szerző korábbi publikációiban szereplő adatokkal, ugyanis visszamenőlegesen is megváltozott számos ország statisztikai adata. A legfrissebb számítási eredmények a 2. táblázatban szereplő adatokra támaszkodtak. Az országok a HDI-index tükrözta fejlettségi sorrendbe vannak rendezve.

Az ENSZ több éve készít kimutatásokat a HDI-mutató nemzetközi összehasonlításáról. A statisztikákban 177 ország szerepel. 2002-ben Magyarország a lista 38. helyét foglalta el, a frissen csatlakozott országok közül Szlovéniát, Ciprust, Máltát, Csehországot, Észtországot és Lengyelországot követve, megelőzve Litvániát, Szlovákiát és Lettországot. Észtország a korábbi években még Magyarország mögött volt a listán, Szlovákiát 2001-ben előztük meg. A korábbi EU15 legkevésbé fejlett állama – Portugália – a lista 26. helyén található. Érdeklenség, hogy a 61 190 dolláros egy főre jutó GDP tekintetében toronymagasan vezető Luxemburg csupán a lista 15. helyét foglalja el az iskolázottság és a várható élettartam viszonylag alacsonyabb értékei következtében. Figyelemre méltó, hogy a hagyományosan fejlett országnak számító Svájc, Egyesült Királyság és Németország nem került be az első tíz ország közé, szemben az Európában példátlan felzárkózást végrehajtó Írországgal. 2000 óta szerepel a listán előttünk egy afrikai ország is: a Seychelle-szigetek.

2. táblázat. *A fejlettség legfontosabb mutatói 2002-ben*

Ország	Egy főre jutó GDP (PPP \$)	Várható élet-tartam (év)	Írni-olvasni tudók aránya ⁶ (%)	Iskolába be-iratkozottak aránya ⁷ (%)
1. Norvégia	36 600	78,9	n.a.	98
2. Svédország	26 050	80,0	n.a.	114
3. Ausztrália	28 260	79,1	n.a.	113
4. Kanada	29 480	79,3	n.a.	95
5. Hollandia	29 100	78,3	n.a.	99
6. Belgium	27 570	78,7	n.a.	111
7. Izland	29 750	79,7	n.a.	90
8. Egyesült Államok	35 750	77,0	n.a.	92
9. Japán	26 940	81,5	n.a.	84
10. Írország	36 360	76,9	n.a.	90
...27. Szlovénia	18 540	76,2	99,7	90
...30. Ciprus	18 360	78,2	96,8	74
31. Málta	17 640	78,3	92,6	77
32. Csehország	15 780	75,3	n.a.	78
...36. Észtország	12 260	71,6	99,8	96
37. Lengyelország	10 560	73,8	99,7	90
38. Magyarország	13 400	71,7	99,3	86
...41. Litvánia	10 320	72,5	99,6	90
42. Szlovákia	12 840	73,6	99,7	74
...50. Lettország	9 210	70,9	99,7	87

Forrás: UNDP [2004]

A 3. táblázatban figyelemmel kísérhetjük az összehasonlító formában kiszámított indexeket.

⁶ Az írni-olvasni tudók aránya a fejlett világban közel 100%-os. Az ENSZ nem végez reprezentatív felmérést ennek ellenőrzésére. A 2004-es HDI-jelentésben 99%-ot vettek alapul ezeknél az országoknál.

⁷ A 100% feletti érték okait lásd az 1. lábjegyzetben.

3. táblázat. A HDI-index nemzetközi összehasonlításban 2002-ben

Ország	Egy főre jutó GDP indexe	Várható élet-tartam indexe	Iskolázottság indexe	HDI-index
1. Norvégia	0,99	0,90	0,99	0,956
2. Svédország	0,93	0,92	0,99	0,946
3. Ausztrália	0,94	0,90	0,99	0,946
4. Kanada	0,95	0,90	0,98	0,943
5. Hollandia	0,95	0,89	0,99	0,942
6. Belgium	0,94	0,90	0,99	0,942
7. Izland	0,95	0,91	0,96	0,941
8. Egyesült Államok	0,98	0,87	0,97	0,939
9. Japán	0,93	0,94	0,94	0,938
10. Írország	0,98	0,86	0,96	0,936
...27. Szlovénia	0,87	0,85	0,96	0,895
...30. Ciprus	0,87	0,89	0,89	0,883
31. Málta	0,86	0,89	0,87	0,875
32. Csehország	0,84	0,84	0,92	0,868
...36. Észtország	0,80	0,78	0,98	0,853
37. Lengyelország	0,78	0,81	0,96	0,850
38. Magyarország	0,82	0,78	0,95	0,848
...41. Litvánia	0,77	0,79	0,96	0,842
42. Szlovákia	0,81	0,81	0,91	0,842
...50. Lettország	0,75	0,76	0,95	0,823

Forrás: UNDP [2004]

A táblázatból egyértelműen nyomon követhető, hogy a fejlett országokhoz való felzárkózásunkhoz az egy főre jutó GDP-n kívül a várható élettartamon is javítanunk kell. Ez utóbbi tekintetében a fejlett országok között az egyik legrosszabbul állunk, sőt számos ázsiai és latin-amerikai ország is előttünk jár. Hazánkban a felnőtt lakosság több mint 99%-a tud írni-olvasni – e téren megelőzünk több, a mienknél magasabb egy főre jutó GDP-vel rendelkező országot is. Az alapfokú és a középfokú iskolákba beiratkozottak arányában sem állunk rosszul.

Az egyes országok fejlettségének mérésekor – a kiforrott módszer-
tan és az ENSZ által megszervezett adatszolgáltatás ellenére – számos hiányosságot tapasztalhatunk. Tizenhat ENSZ tagállam (pl. Afganisz-

tán, Irak, Szomália) esetében nem állnak rendelkezésre megbízható és valós adatok, ezért azok az országok kikerültek a jelentésekből.

A HDI-indexek alapján készítik el az egyes országok besorolását fejlett, közepesen fejlett és fejletlen országokra. Fejlettnek tekinthetők a legalább 0,800 indexű országok, közepesen fejlettnek a 0,500 és 0,799 közöttiek, míg fejletlennek a 0,500-nél kisebb mutatószámmal rendelkezők. *Magyarország ez alapján a legfejlettebb 55 ország közé tartozik.* A második országcsoportba került a legtöbb ázsiai ország, a szovjet utódállamok és a balkáni országok többsége, számos latin-amerikai, valamint néhány afrikai ország. A harmadik csoportban döntő többségben afrikai országok találhatók.

Érdeemes összevetni a HDI alapján adódó rangsort a GDP-értékek szerinti rangsorral. Ha egy ország az utóbbi mutató alapján jobb helyezést ér el, mint a HDI-rangsorban, akkor ezt úgy értelmezhetjük, hogy nem kielégítő a nemzeti jövedelemnek a társadalmi jólétre való konvertálása. E tekintetben leginkább szembevetendő az Egyenlítői Guinea esete. Ez az ország a 30 130 dolláros egy főre jutó GDP-je ellenére 49,1 év várható élettartammal, 58%-os beiskolázottsággal és 84,2%-os írni-olvasni tudók aránnyal rendelkezik. Az ország az egy főre jutó GDP-rangsorban a 6., míg a HDI-rangsorban a 109.

Az országok fejlettségi sorrendje évről évre változik. 1975-ben még Svájc volt a világ legfejlettebb országa, amelyet Kanada és az Amerikai Egyesült Államok követett. Több kis ország bámulatos mértékű felzárkózást hajtott végre az elmúlt negyed évszázadban. Magyarország fejlettsége az 1980-as évektől az 1990-es évek közepéig lényegében stagnált.

4. táblázat. *A HDI-index különböző időszakokban, nemzetközi összehasonlításban (a 2002-ben elért sorrend szerint)*⁸

Ország	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2002
1. Norvégia	0,866	0,886	0,897	0,911	0,935	0,954	0,956
2. Svédország	0,863	0,873	0,885	0,895	0,928	0,943	0,946
3. Ausztrália	0,847	0,864	0,877	0,892	0,932	0,942	0,946
4. Kanada	0,869	0,885	0,908	0,928	0,933	0,939	0,943
5. Hollandia	0,865	0,877	0,891	0,907	0,927	0,938	0,942
6. Belgium	0,845	0,862	0,876	0,897	0,927	0,940	0,942
7. Izland	0,862	0,885	0,895	0,913	0,919	0,939	0,941
8. Egyesült Államok	0,866	0,886	0,899	0,914	0,926	0,935	0,939
9. Japán	0,854	0,879	0,894	0,910	0,924	0,934	0,938
10. Írország	0,810	0,825	0,844	0,869	0,893	0,926	0,936
...27. Szlovénia*	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	0,852	0,883	0,895
...30. Ciprus*	n.a.	0,791	0,812	0,835	0,855	0,880	0,883
31. Málta	0,726	0,763	0,789	0,824	0,850	0,873	0,875
32. Csehország*	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	0,843	0,856	0,868
...36. Észtország*	n.a.	n.a.	n.a.	0,817	0,796	0,839	0,853
37. Lengyelország*	n.a.	n.a.	n.a.	0,802	0,816	0,843	0,850
38. Magyarország	0,777	0,793	0,807	0,807	0,810	0,837	0,848
...41. Litvánia*	n.a.	n.a.	n.a.	0,823	0,789	0,829	0,842
42. Szlovákia*	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	0,837	0,842
...50. Lettország*	n.a.	0,795	0,807	0,807	0,765	0,808	0,823

* később függetlenné vált ország, illetve hiányos adatszolgáltatás

Forrás: UNDP [2004]

2. Az alkalmazott előrejelzési módszer

Gazdasági fejlettségünk jövőbeni megítélésére *a scenárió módszert alkalmazzuk*. A módszer a prognosztikai technikákkal szemben nem a múlt és a jelen tendenciáit vetíti előre a jövőbe, hanem a jövőt eltérő irányokba alakító – hierarchikus rendszerbe szerveződő – legfontosabb tényezők különböző lehetséges megvalósulásai alapján alternatív

⁸ Az adatokat biztosító nemzetközi szervezetek rendszeresen felülvizsgálják a múltbeli adatokat, ezért ebben is változások vannak a korábbi évek kimutatásaihoz képest. A felülvizsgálatok a rangsort is módosítják visszamenőlegesen.

jövőket (forgatókönyveket) épít (Kristóf [2002a]). A forgatókönyvírás is elképzelhetetlen a tényezők múltbeli és jelenbeli alakulásának részletes elemzése nélkül, de nem azért, hogy a fennálló tendenciákat vetítsük előre több variánsban, hanem azért, hogy megértsük a változások természetét, mértékét, és segítségükkel alternatív következtetéseket vonjunk le a jövőre vonatkozóan. Az egymástól lényegesen eltérő feltevéseken alapuló scenáriók elsősorban minőségileg különböző állapotokat jeleznek előre, amikhez a számértékek nagyságrendekként értelmezhetők. A scenárió módszer szakít azzal a hagyományos felfogással, hogy a jövő megismerhető, ellenőrizhető és pontosan előre jelezhető. A módszer lépései a következők (Schwartz [1996]):

1. a vizsgált problémakör azonosítása,
2. a befolyásoló tényezők és a kulcsfontosságú hajtóerők összegyűjtése,
3. rangsorolás fontosság és bizonytalanság szempontjából,
4. scenárió-logika meghatározása,
5. scenáriók részletes kidolgozása,
6. indirekt következtetések levonása,
7. főbb mutatók, állapotjelzők kijelölése, nyomon követése.

A HDI-index lehetséges jövőbeni alakulásainak becsléséhez tényezőkre kell bontanunk a mutató komponenseit. Érdemes megfigyelni, hogy a tényezők között többséget élveznek az idősorokban kifejezhető makrogazdasági mutatók a jórészt verbális információkkal kifejezhető eseményekkel szemben. Az 5. táblázat természetesen csupán egy lehetséges felbontás, nyilvánvalóan más közelítésmód is lehet járható út.

5. táblázat. A HDI-index tényezőkre bontása

HDI komponens	Fő tényezők	Befolyásoló tényezők
Egy főre jutó GDP	GDP	világgazdasági környezet, EU-csatlakozás gazdasági hatásai, gazdaságpolitikai prioritások, ipari és mezőgazdasági termelés, „új gazdaság”, export–import, infláció, beruházások, hazai és külföldi kereslet, lakossági és közösségi fogyasztás, államháztartás hiánya, munkanélküliség, vásárlóerőparitás
	Népességszám	korösszetétel, termékenységi magatartás, élveszületési és termékenységi arányszámok, halálozási arányszámok, a külső vándorlás egyenlege
Várható élettartam	Halandóság	a lakosság életvitele, halálozási arányszámok, halál-okok, a munkával töltött napi órák száma
	Egészségügy állapota	az egészségügyre fordított költségvetési támogatás, a megelőző és az utólagos gyógykezelések aránya
Iskolázottság	Írástudatlanság	az írni-olvasni nem tudók aránya
	Oktatási rendszer	az alapfokú, középfokú és felsőfokú oktatásban részt vevő személyek aránya

A tényezők rangsorolásakor arról döntünk, hogy azok egyfelől *mekkora hatást fejtenek ki a HDI-mutató alakulására, másfelől pedig, hogy mekkora a tényezők bizonytalansága.* A jelenlegi vagy a jövőben várhatóan kisebb hatást kifejtő tényezőkkel nem foglalkozunk a továbbiakban. A nagy hatású, de kis bizonytalanságú (hagyományos módszerekkel előre jelezhető) tényezőket mindegyik forgatókönyvben szerepeltetjük, hiszen az azok mögött álló események vagy trendek jövőbeni bekövetkezése nagy valószínűséggel várható. *A scenáriók a nagy hatású és a nagy bizonytalanságú tényezők mentén térnek el egymástól. Ezeket nevezzük kritikusan bizonytalan tényezőknek.*

A demográfiai folyamatok néhány éven belül gyökeresen nem módosulnak. A természetes fogyás tartós tendencia, és csak részben kompenzálhatja a bevándorlás. A termékenységi magatartás változása csupán a következő szülőképes korba belépő női generáció idején valószínűsíthető. A halálozási arányszámokban időszakosan számíthatunk javulásra, hiszen a korösszetétel egyre kedvezőtlenebb alakulása (az öregedő népességből többen halnak meg) mindenképpen már középtávon is a mutatószám növekedését okozza. A halandóságról ezért

sokkal reálisabb képet mutat a születéskor várható élettartam, ami önmagában a HDI-index egyik alkotóeleme.

A magyar lakosság évi 2500 órát tölt munkavégzéssel, szemben az Európai Unió átlag 1900 órával. A felzárkózás időszakában semmiképpen sem számíthatunk arra, hogy kevesebbet fogunk dolgozni. Nem jut és nem is fog annyi idő jutni egészséges életmód folytatására, mint a nyugati országokban. Ilyen körülmények között viszont magasabb értéket fognak képviselni a szabadidős tevékenységek (amelyek a fejletteknek kedveznek), az e téren nyújtott szolgáltatások iránti növekvő kereslet érzékelhető lesz a GDP-ben is.

Az írástudatlanok száma lényegesen nem fog változni, ezért ez a komponens nem fejt ki komoly hatást a scenáriók elkészítésére. Mérsékelt javulás várható viszont az alapfokú, a középfokú és a felsőfokú oktatásban – főleg ez utóbbi terén –, aminek hatására az iskolázottsági mutató csekély mértékben javulhat.

Az egészségügyre fordított kiadásokat a GDP szintjének kell alárendelni, hiszen a tárca költségvetési támogatását a GDP százalékában fejezik ki. Magyarországon jelenleg a GDP 5%-át fordítják egészségügyre, ami jelentősen elmarad az Európai Unió országokban megfigyelhető 7–11%-os szinttől.

A legkomplexebb tényező kétségkívül a vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP. A vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP fejlettségünk miatt kedvezőbben alakul a statisztikákban szereplő GDP volumenindexnél. Egységnyi GDP-növekedéshez az utóbbi öt évek tapasztalata alapján 1,8 egység vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP tartozik. Az árak és az árfolyamok mellett ehhez a népesség csökkenése is hozzájárul, hiszen egyre kevesebb lakos között kell elosztani a bruttó hazai terméket. A 6. táblázatban nyomon követhető, hogy az EU-hoz 2004-ben csatlakozott országokban lényegesen kedvezőbb vásárlóerő-paritáson az egy főre jutó GDP, mint ha pusztán dollárra átszámítanánk a nemzeti valutában kifejezett mutatót. Magyarországon pl. a vásárlóerő-paritáson számított 13 400 dollár hagyományosan számítva csak 6 481 dollár. Európában Norvégia, Dánia és Svájc esetén fordul csak elő, hogy a normál egy főre jutó GDP magasabb, mint a vásárlóerő-paritáson számított.

6. táblázat. *A normál és a vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP az EU-hoz 2004-ben csatlakozott országokban (2002)*

Ország	Egy főre jutó GDP (dollár) nem vásárlóerő-paritáson	Egy főre jutó GDP (dollár) vásárlóerő-paritáson
Szlovénia	11 181	18 540
Ciprus	13 210	18 150
Málta	9 786	17 640
Csehország	6 808	15 780
Észtország	4 792	12 260
Lengyelország	4 894	10 560
Magyarország	6 481	13 400
Litvánia	3 977	10 320
Szlovákia	4 403	12 840
Lettország	3 977	10 320

Forrás: UNDP [2004]

A hazai gazdaságpolitika filozófiája és az eseményekre való reagálóképessége kulcs hajtóerő a GDP alakulásában. A tisztán neoliberais gazdaságfilozófia hosszabb távon oda vezethet, hogy gazdaságunk irányítását a jelenleginél nagyobb mértékben átveszik a multinacionális vállalatok, a magyar gazdaságpolitika elveszíti ráhatását a gazdasági folyamatokra. Feltétlenül szükséges az észszerű gazdasági szabadság megengedése mellett *olyan gazdaságpolitikát folytatni, amely hathatósan beavatkozik a hazai termelő és szolgáltató kapacitásoknak a világpiacon való versenyképessé tétele érdekében* (Nováky [2001]).

A külföldről érkező *beruházások* folyamatos növekedésének kora lejárt. Az összeszerelőüzemek a hazánknál is alacsonyabb munkabérral rendelkező fejletlenebb országokba települnek, ezért tőkekiáramlás figyelhető meg. A mennyiségi jellegű helyett a minőségi jellegű beruházások terén játszhatunk meghatározó szerepet régióinkban: több multinacionális vállalat is a kutatás-fejlesztés terén élenjáró magyar mérnökök és informatikusok miatt választotta és választja hazánkat célországnak. A hazai beruházások viszont megélnékülhetnek. Hasonlóképpen várható a magyar vállalatok külföldi terjeszkedése. Infrastrukturális beruházásainkat az Európai Unió is támogatja.

A mezőgazdaság versenyképessége a strukturális átalakításon és a megfelelő támogatási rendszer életbe lépésén múlik. Húzó és válság-ágazatként egyaránt elképzelhető. *Az ipari termelés* jórészt külföldiek kezében van, az ágazat termelésének növekedése a mindenkor külföldi kereslet függvénye.

A GDP alakulásában kulcsfontosságú elágazási pont az is, hogy a bruttó hazai termék bővülése *egyensúlyórzó vagy egyensúlyromboló* módon történik-e.

A scenáriólogika kialakításakor létrehozzuk a tényezők összefüggésrendszerét úgy, hogy világossá váljon az események közötti hierarchia és a logikai kapcsolatok. Ezt követi a scenáriók részletes kidolgozása. Fontos, hogy a scenárióknak találó nevet is adjunk. Az indirekt következtetéseknek a scenáriók részletes kidolgozása közben van komoly jelentőségük, mert a jövő többszöri „elpróbálása” alapvető módosításokat idézhet elő az események és a folyamatok egymásra épülésében. Az állapotjelzők kijelölése a scenáriókat alkotó események és makrogazdasági mutatók folyamatos nyomon követését, valamint a szükséges változtatások véghezvitelét jelenti, ezzel is jelezve, hogy *a scenárióépítés* nem egyszeri, hanem *folyamatos tevékenység*.

3. Kiinduló helyzet (2004 vége)⁹

Az előrejelzés készítésének idején Magyarország számára a világgazdasági környezet kedvezőtlen képet mutatott. Legfőbb kereskedelmi partnereinknél, az Európai Unió országainál egyre romlanak a növekedési kilátások, amit a tartósan magas olajárak tovább rontanak. A hazai gazdaság azonban valamelyest élénkülni látszik, hiszen 2004-ben 4%-os GDP-növekedés várható, amely 2 százalékponttal jobb, mint az EU-országoké, az új tagok között azonban egyike a legalacsonyabbaknak.

2004 fordulópontra volt az egyensúly tekintetében. A lakossági és a közületi fogyasztás bővülése alatta maradt a GDP növekedési ütemnek, miközben az export és a beruházások növekedési üteme jelentősen meghaladta a gazdasági növekedését. *A GDP százalékában kifejezett államháztartási hiány 2004-ben javult* ugyan (az ESA95 módszertan szerint 5,4%-ot tett ki), de még mindig jelentősen meghaladja a Gazdasági

⁹ A tényadatok forrása: ECOSTAT [2004b]; GKI [2004]

és Monetáris Unió követelményeként előírt 3%-ot. Ettől az évtől az ESA95 módszertannal számított államháztartási hiányt Brüsszel beleegyezésével korrigálhatjuk a nyugdíjpénztárak egyenlegével, amely az új számításmód miatt mintegy 1 százalékponttal javítja a hazánk számára hosszú idő óta kritikus mutató értékét. A magyar gazdaság egyensúlyának tovább javulására akkor lehet számítani, ha az államháztartás finanszírozási szükséglete a GDP százalékában a következő két évben legalább évente 1 százalékponttal mérséklődne. Az infláció és a munkanélküliség minden várakozás szerint emelkedett 2004-ben.

Az ipar és az építőipar volumenindexe kedvezően változott, akár csak a feldolgozóipar termelékenységi mutatói. A kiskereskedelmi forgalom növekedése lassult. A reálbérek lényegében stagnáltak (előzetes adatok szerint a versenyszférában 1%-ot javultak, a költségvetési szférában 2%-ot romlottak). Ez jelentős versenyképesség-javító tényező lehet, különösen azért, mert 2002-ben és 2003-ban mintegy 25%-kal növekedtek a reálbérek. Az EU-csatlakozás tehát a korábbi várakozásoknak megfelelően nem okozott robbanásszerű bérnövekedést, és a közeljövőben sem fog. Összességében az elmúlt három évben valamelyest *csökkent jövedelem tekintetében a hátrányunk* az EU-országokkal szemben.

Az export és az import azonos ütemben (14%-kal) dinamikusán bővült. Az olaj és más nyersanyagok magas ára miatt a cserearányok kb. 1%-kal romlottak, ezt azonban részben kompenzálta a rendkívül alacsony dollárárfolyam. A külkereskedelmi mérleg hiánya abszolút értékben meghaladta a 2003-as szintet, de a GDP-hez viszonyítva csökkent, ami rég nem látott pozitív jelenség.

A magyar befektetők külföldi tőkebefektetései pozitívan értékelhetők, azonban emellett megfigyelhető tendencia a külföldi befektetők jelentős mértékű tőke kivonása. 1999 óta már nem fedezi a tőkebeáramlás az államháztartás folyó hiányát, ahogyan a lényegében befejeződött privatizáció sem. 2004-ben várhatóan 3,9 milliárd eurót tesznek ki a közvetlen tőkebefektetések. *A magyar gazdaság relatív előnye a külföldi tőkéért folyó versenyben az elmúlt években mérséklődött*: ebben piaci folyamatok és gazdaságpolitikailag kevésbé hatékony döntések is szerepet játszottak.

4. Az Európai Unió csatlakozás gazdasági hatásai

Az egész közös EU-piac négy tartópillére az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a személyek szabad áramlása. A bővítéssel növekszik Európa gazdasági ereje a világban, az integráció ösztönzi a gazdasági növekedést, az EU-piac fogyasztóinak száma a 2004-es bővítéssel 455 millió főre bővült. A fejlett közösség húzó és fellendítő ereje hosszú távon biztosíthatja hazánk gazdasági fejlődését és életminőségének javulását. *Az EU-csatlakozás a gazdaság számára olyan új lehetőségeket kínál, amelyekkel élve gyorsabban felzárkózhatunk a fejlett országok színvonalához.*

Magyarország 2005-ben 845 millió, 2006-ban 865 millió eurót fizet be az EU-költségvetésbe. A költségvetési befizetések mechanizmusa, szabályrendszere kötött, amelytől általában nem lehet eltérni, kivéve, ha a tagállam költségvetési kompenzációban részesül. A terhek mérséklésére a magyar kormány a két évre 28-28 millió eurós kompenzációt kapott. Az EU közös költségvetéséhez a tagállamok az alábbi befizetésekkel járulnak hozzá (*ECOSTAT* [2004a]).

- A közös vámunió és a közös agrárpolitika működésével kapcsolatos források. A jelenleg érvényes szabályok szerint a vámok 75%-a Brüsszelt illeti meg, a fennmaradó 25% jut a magyar költségvetésre.
- ÁFA alapú források, amelynek mértéke 2004-től a harmonizált áfa-alap 0,5%-a.
- Bruttó nemzeti jövedelem (GNI) alapú, egységes kulcs alapján számított befizetések.
- További befizetési cím az Egyesült Királyság visszatérítési igényére vonatkozó, 1984-ben elfogadott korrekciós mechanizmus, amely csökkenti az Egyesült Királyság ÁFA és GNI alapú hozzájárulását. A korrekció költsége a többi tagállamot terheli.

Az Európai Unió fontos célkitűzése segíteni az elmaradott tagállamok és térségek¹⁰ társadalmi-gazdasági felzárkóztatását. A térségfejlesztési és felzárkóztatási forrásokat strukturális és kohéziós támogatásokra bonthatjuk. Négy Strukturális Alap¹¹ működik, a Kohéziós Alap pedig a

¹⁰ ahol az egy főre jutó GDP nem éri el az Unió átlag 75%-át.

¹¹ Európai Regionális Fejlesztési Alap, Európai Szociális Alap, Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap, Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz.

környezetvédelemben és a közlekedésben szükséges nagyberuházásokhoz nyújt az elmaradott tagállamoknak támogatást. Az Európai Unió minden fejlesztésnek maximum a háromnegyed részét finanszírozza, a maradék 25%-ot a kedvezményezett országnak kell állnia.

2005-ben 1342 millió euró, 2006-ban 1487 millió euró szerepel az EU-költségvetésében Magyarország számára kifizetési előirányzatként.¹² Az Európai Bizottság a nettó pozíció szempontjából azt tekinti kiindulópontnak, hogy a tagállamok mennyit kapnak, és mennyit fizetnek be a közös költségvetésbe. Ennek megfelelően magyar részről 324 milliárd forint uniós forrás lesz elérhető 2005-ben, miközben 210 milliárdot tesz ki az EU-költségvetéshez történő hozzájárulásunk. Maximális felhasználás esetén 2005-ben 497 millió euró, 2006-ban 622 millió euró a nettó egyenleg. Elvileg tehát 114 milliárd forint plusszal zárhatjuk a 2005. évet az EU viszonylatában. A forráslehetőségeket azonban egyik tagállam sem képes maradéktalanul felhasználni, ami Magyarországra hatványozottan igaz. *Hatékonytalan közigazgatással és pályázatással gyakorlatilag bármelyik évben számíthatunk akár nettó befizető pozícióra is.*

5. Magyarország gazdasági fejlettségének scenáriói

A módszertani kérdések, az alkalmazott mutatószámok, a scenáriók feltételrendszere, a 2004-es gazdasági állapot, valamint a csatlakozást követő fejlemények ismeretében kezdhetünk hozzá a scenáriók kidolgozásához. Hazánk gazdasági fejlettségének jövőbeni (2007-ig történő) megítélését három forgatókönyvben mutatjuk be.

5.1. A versenyképesség forgatókönyve

A hazai gazdaságpolitika az egyensúly helyreállítására, az államháztartási hiány csökkentésére és a versenyképesség romló tendenciájának megfordítására és növelésére koncentrál. Ennek érdekében a reálbérek csak a tényleges gazdasági teljesítmény emelkedéséhez igazítottan növekednek. A munkatermelékenység évi 3-3,5%-ot javul, a foglalkoztatottság enyhén emelkedik.

¹² 1999. évi árakon számítva.

Javul a vállalkozói szektor befektetési kedve, ami az export növekedésén keresztül kedvezően hat a GDP-növekedésre. A csatlakozást követően emelkedik a beruházási hányad, 2006-ra elérhetjük a kohéziós országokat jellemző 25%-ot. A GDP 1,2%-át kitevő strukturális és kohéziós támogatások hatására 10%-ot meghaladóan javul a beruházások értéke. Mindezek ellensúlyozni tudják a külföldi tőkebeáramlás csökkenését. Erősödik a magyar vállalatok külföldre irányuló expanziója is (ez viszont nem jelenik meg a GDP-ben).

A fentiek miatt egyensúlyozó gazdasági növekedés következik be, ismét a fenntartható növekedés pályájára áll a magyar gazdaság. A növekedés motorja az export és a beruházás növekedése, és csak harmadikként a lakossági és közületi fogyasztás. A mezőgazdasági termelés bővülése stagnál, illetve a GDP növekedési szintje alatt marad, de az ipar, az építőipar, a szolgáltatások, különösen a kereskedelem és az idegenforgalom, a beruházásokkal és az export-bővüléssel együtt újra az ezredfordulós szintre emeli a GDP növekedési ütemét, amely így újra elérheti az évi 5%-ot. A gazdaságpolitikailag kritikus választási évben a józan ész felülkerekedik a felelőtlen osztogatáson, ezért a hiány nem romlik 2006-ban sem.

A külkereskedelmi mérleg egyenlege nem romlik tovább. Az olajárak csökkenése – különösen euróban számolva –, valamint a bérnövekedés lassulása eredményezte lassabb keresletnövekedés valamelyest csökkenti az importszámlát. Ezáltal javulhat az egyenleg, az export–import olló zárulni kezd. A fogyasztás szerkezetében közelítünk az európai tendenciákhoz: a nem anyagi javak fogyasztása a szektor piaca növekedési ütemének megfelelően változik: három-négyszeres növekedés is elképzelhető az elkövetkezendő években e területen.

Az erőteljesebb gazdasági növekedés szigorúbb fiskális kiigazítás nélkül képes az államadósságra és a deficitre vonatkozó konvergenciakritériumok teljesítésére. A versenyképesség javulása az infláció újbóli mérséklődésével jár. Az államháztartás folyó deficitje csökken, ezáltal a hiányt „ki tudjuk növekedni”. Már 2007-ben teljesíthetjük a maastrichti kritériumokat, megteremtődnek a feltételei az eurózónához való csatlakozásunknak. Hazánk nemzetközi megítélése javul.

A természetes fogyás mértéke a korábbi évekéhez hasonló marad. A külső vándorlás pozitív egyenlege tartós tendenciaként fennmarad.

Az egészségesebb életmódra való törekvés és az egészségügy reformja kissé javítja a várható élettartamot, bár a fejlett Nyugattól való elmaradásunk még így is jelentős marad. Javul az életszínvonal. Az iskolázottság növekszik, az írástudatlanság mértéke hasonlóan kedvező marad. A HDI-indexben előrelépés következik be. Az időszakban utolérhetjük Észtországot, Lengyelországot és Argentínát, valamint megközelíthetjük Máltát és Csehországot.

5.2. Az egyensúlyromlás forgatókönyve

A költségvetés, valamint a lakosság finanszírozási igényének növekedése a külső hiány növekedésével társul. A korábbi vállalások túlteljesülése egyre kényszerítőbben hat. A fogyasztásösztönzés és a választási évben bekövetkező osztogató politika a belső keresleten keresztül igyekszik növekedést gerjeszteni. A növekvő fogyasztást növekvő import tudja kielégíteni. Az export bővülési üteme nem tud ezzel lépést tartani, nagyobbra nyílik az export–import olló, amely a folyó fizetési mérlegben és az államháztartásban jelentős hiányt okoz.

A fizetési mérleg rekord hiánya inflációs feszültségekben csapódik le. A fizetési mérleg romlásában a legfontosabb tényező a költségek növekedése. Az ország versenyképességét veszélyezteti, hogy a már viszonylag magas bérszintet tovább húzza felfelé az Unió csatlakozása. A költségvetési kiadásokat a GDP 1-1,5%-ával „dobja meg” az intézményrendszer, a közlekedési infrastruktúra és a környezetvédelem felfejlesztése az Unió által várt szintre. Modernizációs és finanszírozási szempontból is kedvezőtlen, hogy a beáramló külföldi tőke mennyisége minimális, sőt továbbra is kisebb a kiáramlónál.

A világgazdasági recesszió kedvezőtlenül érinti a vállalkozói szektor beruházási kedvét és lehetőségeit, ezért nem javul a beruházási hiány. A Strukturális és Kohéziós Alapok támogatásai azonban életben tartják a gazdasági növekedést.

A keletkező problémákat jóval szigorúbb monetáris politikával lehet sikeresen orvosolni, a neoliberais gazdaságfilozófia domináns szerephez jut a hazai gazdaságpolitikában. Fennmarad ugyan a növekedés, de romló egyensúlyi mutatók mellett. A mezőgazdasági és az ipari szektor a GDP növekedési szintje alatt teljesít, a húzó ágazatok a szolgáltatások (különösen a kereskedelem), valamint új tendenciaként

az informatika, a távközlés és a médiaipar összefonódása útján létrejövő „új gazdaság”.

A GDP növekedési üteme lassan, de biztosan csökken az elkövetkezendő években. A magas növekedésről ugyan lemondhatunk, de nem kerülünk válságba sem, ezért mélyreható stabilizációs csomagra nem lesz szükség. A bruttó államadósság GDP-hez viszonyított aránya 2008-ra megfelel a maastrichti kritériumoknak, de az államháztartás folyó deficitje és az infláció maastrichti szintjének elérésére nincs remény. Nem tudjuk ezért 2010-ben bevezetni az eurót. Az egészségügy reformja, ha nehezen is, de az időszak végére végbemegy.

A természetes fogyás mértéke a korábbi évekéhez hasonló marad. A külső vándorlás pozitív egyenlege tartós tendenciaként fennmarad. A várható élettartam kismértékben javul. Az iskolázottság növekszik, az írástudatlanság mértéke hasonlóan kedvező marad. A HDI-index kisebb mértékben javul, mint a versenyképesség forgatókönyve esetében. Sikerül megtartanunk csekély előnyünket Szlovákiával és Litvániával szemben.

5.3. A megtorpanás forgatókönyve

Az EU stagnálása tovaggyűrűzik Magyarországra. A legfőbb kereskedelmi partnereinknél megfigyelhető recesszió csökkenő kereslettel jár. Kifulladás a hazai gazdaságpolitikának a belső keresletélénkítéssel szemben a konjunktúrára gyakorolt pozitív hatása. Kereslet híján válságba kerül az ipar és az építőipar. A fogyasztás generálta növekedés később életszínvonal-csökkenéssel jár.

Az infláció meglódul, 2007-től lehet csak mérséklődésére számítani. Nem marad pénz a munkanélküliség állami munkahelyteremtéssel történő csökkentésére sem. Nem lehet reálkereset-növekedésre számítani, a bruttó fizetések növekedése nem éri el az infláció mértékét. A családtámogatási rendszer pénz hiányában kifulladás, az adókedvezményeket jelentősen mérséklük. Gyarapodásunk záloga az amúgy is válságos időkben élő mikroszféra teljesítménye lesz. A GDP-t a strukturális és a kohéziós támogatások, valamint az általuk megmozgatott tőke tartja szinten.

Az egyensúly látványos romlása és a növekedés megtorpanása visszaeséssel fenyeget. A gazdaságpolitika stabilizációs csomaggal

kénytelen a válságba beavatkozni. A megszorításokat az elszállt államháztartási hiány indokolja, amely messze kerül az euró bevezetéséhez szükséges, a GDP arányaihoz viszonyított 3%-os értéktől. Az adószigorítások elkerülhetetlenné válnak, leállnak a hazai erőből tervezett halasztható beruházások.

A restriktív gazdaságpolitika és a megszorító intézkedések meghozzák az eredményt, 2006-tól újra növekedési pályára tér gazdaságunk. A Gazdasági és Monetáris Unió konvergenciakritériumait egyelőre nem tudjuk teljesíteni, az euró bevezetése évekkel eltolódik. Az egészségügy reformja még várat magára. Újra felerősödik a konjunkturális munkanélküliség.

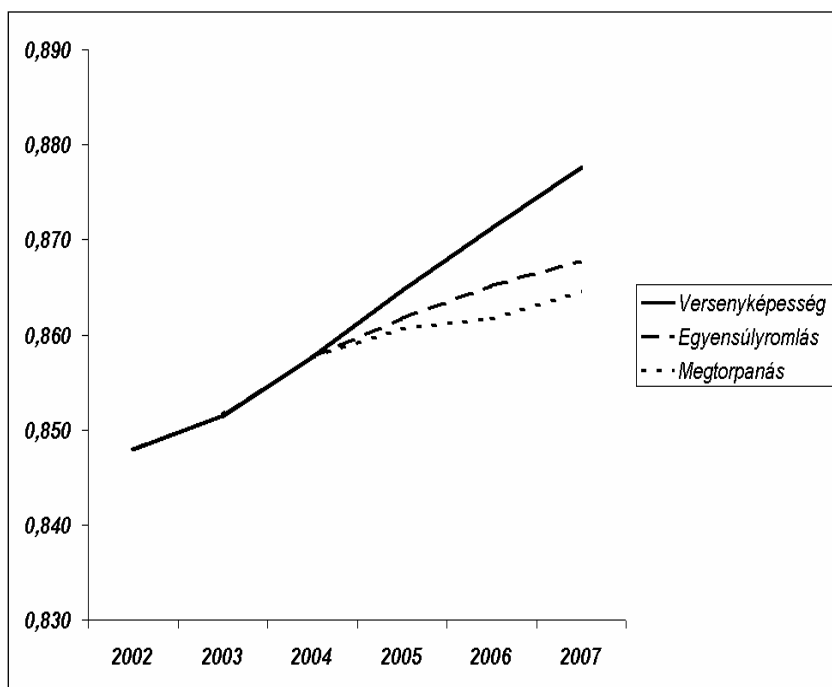
A természetes fogyás mértéke a korábbi évekéhez hasonló marad. A külső vándorlás pozitív egyenlege tartós tendenciaként fennmarad. A várható élettartam kismértékben javul. Az iskolázottság növekszik, az írástudatlanság mértéke hasonlóan kedvező marad. A HDI-index csekély mértékben ugyan javul, de a felzárkózásunkban nem történik előrelépés. Magyarország pozíciókat veszít a frissen csatlakozó országokkal szemben: 2000 után újra Szlovákia mögé kerülünk.

6. Az eredmények értékelése

A három scenárió meglehetősen eltérő környezetet képvisel hazánk fejlettségének megítéléséhez. Az eltérő GDP növekedési pályák, a demográfiai mutatók, valamint az enyhén javuló iskolázottsági indexek más-más HDI-indexeket eredményeznek az előrejelzési időszakra vonatkozóan. A HDI-indexek 2007-ig kitekintő alternatívái után bemutatjuk a három scenárió alapján várható éves GDP- és egy főre jutó GDP-értékeket is. Magyarország esetében a tanulmány készítésének idején a 2004. évi GDP, demográfiai és iskolázottsági mutatók alakulását illetően elfogadtuk a legnagyobb előrejelzéssel foglalkozó társaságok prognózisait. Az ábrázolás kedvéért nagyságrendekként értelmezhető, konkrét számszerű értékeket adtunk az egyes mutatóknak.

7. táblázat. A HDI-index és komponensei 2007-ben a három scenárió alapján

	Egy főre jutó GDP indexe	Várható élettartam indexe	Iskolázottság indexe	HDI index
Versenyképesség	0,879	0,792	0,962	0,878
Egyensúlyromlás	0,855	0,790	0,959	0,868
Megtorpanás	0,851	0,789	0,954	0,865

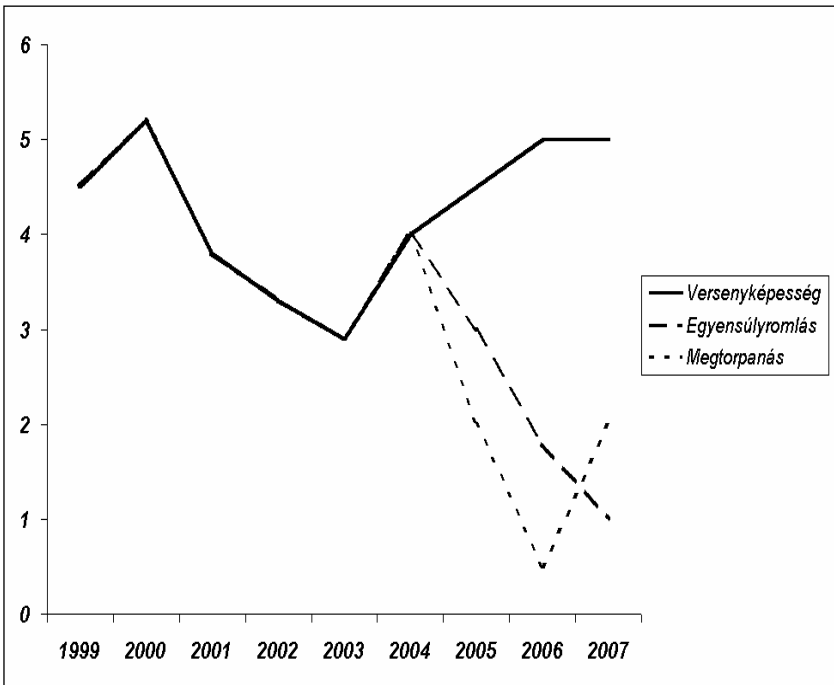

1. ábra. A HDI-index alakulása 2002 és 2007 között a három scenárió alapján

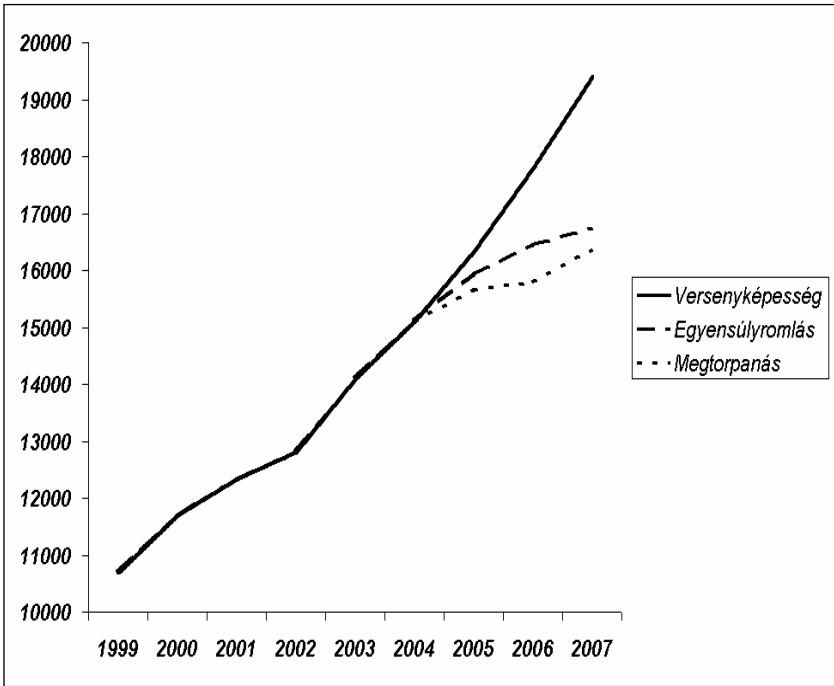
Mindhárom scenárió tehát javulást sejtet 2002-höz képest, amikor a hazai HDI-index értéke 0,848 volt. Amennyiben a versenyképesség

scenáriója áll legközelebb a valósághoz, több helyet is javíthatunk a listán (Argentína, a Seychelle-szigetek, Észtország és Lengyelország időszaki fejlődésétől függően érhetjük utol és előzhetjük meg őket). Az egyensúlyromlás és a megtorpanás forgatókönyve esetén a rangsorban a hozzánk hasonló fejlettségű országok között maradunk, előrelépésünk a többi állam teljesítményének függvénye.

A HDI-értékek után vessük össze, hogy a három eltérő társadalmi-gazdasági feltételrendszer milyen GDP növekedési ütemeket jelent, valamint miként alakul az egy főre jutó GDP az előrejelzési időszakban. Érdeemes megfigyelni, hogy az egy főre jutó GDP viszonylagos elmaradottságunk és a vásárlóerőnek a valutaárfolyamokhoz képest kedvezőbb tulajdonsága miatt jobban bővül, mint a GDP.

2. ábra. A GDP-növekedés százalékos alakulása a három scenárió alapján

3. ábra. A vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP alakulása dollárban

Megítélésünk szerint a HDI-indexek nemzetközi összehasonlításban kiválóan alkalmazhatók célok kitűzésére, és reálisan mutatják azokat a területeket, amelyeken fejlődünk kell. Hazánk az Európai Unió csatlakozásából adódó lehetőségeket megfelelően kihasználva képes lehet nemzetközi méretekben is fejlődni, fontos azonban, hogy a fejlődést ne csak a GDP-t előállítók élvezzék, hanem a társadalom valamennyi tagja is.

Felhasznált irodalom

- ANAND, S. – SEN, A. K. [1994]: Human Development Index: Methodology and Measurement. In: KAUL, I. (ed.): Occasional Papers, Human Development Office. Oxford University Press, New York, pp. 19–35.
- ANDERSON, V. [1991]: Alternative Economic Indicators, Routledge, London and New York
- CSATH MAGDOLNA [2001]: Kiút a globalizációs zsákutcából, Kairosz Kiadó, Budapest
- ECOSTAT [2002]: Kísérletek a rejtett gazdaság nagyságának megállapítására. ECOSTAT Módszertani füzetek, 3. kötet
- ECOSTAT [2004a]: Az EU befizetések és támogatások a csatlakozás első éveiben, ECOSTAT-Mikroszkóp, VII. évfolyam, 3. szám
- ECOSTAT [2004b]: ECOSTAT Gazdasági hírelevelek, Internet: <http://www.ecostat.hu>
- GKI [2004]: A GKI Gazdaságkutató Rt. prognózisa a magyar nemzetgazdaság 2004. évi folyamatairól. Internet: <http://www.gki.hu>
- HELTAI LÁSZLÓ [1999]: A GDP és az öko-logika hiánya. Eszmélet Füzetek 39. Eszmélet Alapítvány
- HENDERSON, H. [1991]: PARADIGMS IN PROGRESS, LIFE BEYOND ECONOMICS. KNOWLEDGE SYSTEMS, INC., INDIANAPOLIS
- HUSZ ILDIKÓ [2001]: Az emberi fejlődés indexe, Szociológiai Szemle, XI. évfolyam, 2. szám, 72–83.
- KRISTÓF TAMÁS [2002a]: A scenárió módszer a jövő kutatásban. Jövőtanulmányok 19. BKÁE Jövő kutatási Kutatóközpont, Budapest
- KRISTÓF TAMÁS [2002b]: Magyarország gazdasági fejlettsége az elkövetkezendő években, eVilág, I. évfolyam, 5. szám, 3–7.
- KRISTÓF TAMÁS [2003]: Magyarország gazdasági fejlettségének lehetséges forgatókönyvei, Statisztikai Szemle, LXXXI. évfolyam, 12. szám, 1090–1106.
- NOVÁKY ERZSÉBET [2001]: Hazánk társadalmi-gazdasági jövőalternatívái. In: NOVÁKY ERZSÉBET (szerk.): Magyarország holnap után. BKÁE Jövő kutatási Kutatóközpont, Budapest, 21–61.
- SCHWARTZ, P. [1996]: The Art of the Long View: Planning for the Future in an Uncertain World. Doubleday, New York
- SZILÁGYI GYÖRGY [2001]: Gazdag országok – szegény országok, Szokatlan vita a nemzetközi statisztikai életben, Statisztikai Szemle, LXXIX. évfolyam, 7. szám, 587–595.
- UNDP [2002]: Note on statistics in the Human Development Report. United Nations, Human Development Reporting Office, Available from internet: <http://www.undp.org>
- UNDP [2004]: Human Development Report, Cultural liberty in today's diverse world. UN Plaza, New York